

Eroul cehovian

Nu neapărat din lipsă de umor a transformat Stanislavski în drame piesele pe care Cehov le-a vrut comedii. Și nu din lipsă de imaginație așa au și rămas, în cel mai bun caz, în acela în care n-au devenit melodrame. Comedii vor putea ajunge cu încetul, pe măsură ce tearul absurdului se clasicizează și teatrul „furiilor și al violenței” se integrează. Pe măsură ce vom asimila cruzimea ca mijloc și simptom al lucidității. Pentru că opera lui Cehov, inclusiv teatrul, ale cărui caricaturi acide încă nu le digerăm de bună voie, are cruzimea unei vivișecții, cruzime iscată din compasiune și aversiune față de o lume făcută din victime și agresori. Victime și agresori care nu o dată se confundă. Multe din personajele lui Cehov sînt propriile lor victime, din lene de a gândi, de a acționa, de a opune rezistență, false victime. Agresorii sînt prostia și lenea, ignoranța și indolența, lăcomia și ticăloșia, răutatea și brutalitatea, multe altele reducibile la acestea, ca trufia sau slugărnicia, suficiența, abrutizarea... Toate, în formele lor ofensive. Clamindu-și superioritatea sau prioritatea. Oferindu-se sau impunându-se drept modele. Imposturi, deci. Ținta urmărită cu inverșunată cruzime, cu obsedată luciditate este impostura. Pînă în cele mai subtile din deghizările ei. Așa cum Destoievski urmărește tentația imaculării. Irepresibila nevoie de a contraveni, atracția pentru distrugere și autodistrugere.

Impostura nu e neapărat exploită, ca la Serebriakov, falsul savant, sau ca la Natașa, falsa cucoană (ambii învingători prin abandonul oricărui posibil oponent, prin retragerea tuturor apelor în fața argumentului suprem, năucitor — aroganța). Ea imbecitește relațiile dintre personaje, care sînt aproape întotdeauna altceva decît pretind a fi. Într-o farsă din care zeloșii lui Freud ar face (au făcut ?) un regal, prozaica Arkadina prelinde că-și iubește fiul pentru că așa se cade și pe Trigorin pentru că n-are de ales, isticul Treplev pare gelos pe Trigorin din pricina scrisului și a Ninei, cînd de fapt pricina e mîncă-să, de care

se simte neglijat și disprețuit, apaticul Trigorin își scrie un roman de amor cu Nina, care nu e decît camuflajul unui gest de emancipare născut mort și căderea dintr-o rutină în alta, exaltata Nina se pasionează în lanț, dar suferă de fapt de complexul mamă vitregă-tată acaparat, în timp ce Mașa, între două prize de tabac, suferă și suspină după Treplev, dar se mărită cu Medvedenko, iar doctorul trăiește de-o viață cu nevasta administratorului.

Degringolada perturbă comunicarea, care e doar o iluzie — adesea personajele vorbesc fiecare în legea lui, fără să se asculte reciproc, ca într-un dialog ionescian. *Raisonneur*-ul e cîte un Firs, un Ferapont (prin reducere la absurd, dialogul cu el e un veritabil dialog al surzilor) sau o dădacă Marina.

Impostura este marea umbră din care crește opera cehoviană și are un corolar — mistificarea. Iluzia vană. Așteptarea fără temei, așteptarea pasivă a unei mințuri fără obiect și fără consecințe, a unei mințuri vagi și tembele pentru că nu este altceva decît mintuirea de sine. Inexistența. Existența cere afirmare de sine. Demnitate în supraviețuire. Rezistență în fața imposturii care, paradoxal sau simptomatic, deține incomparabil mai multă vitalitate. Poate de aceea, nici mai tîrziu nu va ride nimeni la comediiile lui Cehov.

Care sînt totuși comedii. Ca în Shakespeare, aici toată lumea fuje după cineva sau/și de cineva și, cum operația nu e satisfăcătoare în sine, toată lumea oftează, recte filozofează. După posibilități și preferințe. Isterie alternată cu apatie. Reproșuri, șantaj sentimental, gelozie, totul din pricini mai mult sau mai puțin inchipuite, totul din plictiseală, din inerție, din lipsa de orizont, dintr-un soi de masochism specific acestor „oameni de prisos”, vilegiaturiști, oameni „în trecere”. Oameni care confundă agitația cu viața intensă, care simt nevoia să-și construiască mistere, drame, chiar tragedii, dintr-o frustrare pe care nu și-o explică, dar care, ajunsă la paroxism, îi aduce în stare de a se sinu-

cide sau de a ucide. Acești „oameni de prisos” ai lui Cehov, cu frământarea lor ridicolă dar reală, sint crisalida „omului absurd”. Eroul cehovian, care se plinge de uritul vieții, are (ca și cel dostoevskian, care se plinge că e robit pașimilor) o doză apreciabilă de cabotinism, ce va dispărea la eroul absurd — imbatrinit, emaciat, abstractizat. Existența omului poate fi văzută ca o scenă de vinătoare. Ca o vinătoare de senzații care s-o umple, ca o roană bezmetică după niște imagini arhetipale, care pentru o lume sau alta, pentru un individ sau altul, compun „viața care merită trăită”; și atunci e comedie. Sau ca o lucidă, pasionată, anxioasă căutare a sensurilor existenței; și atunci e tragedie.

Undeva, pe drumul dintre crisalidă și fluture, stă Ivanov — imprecis și contradictoriu, indecis și contrariant, vag, steril, condamnat fără diagnostic. Nu întimplător crochiul se apropie cel mai mult de existențialism, de gândirea teatrală modernă — drumul către abstractizare în artele secolului douăzeci s-a făcut prin epurarea expresiei, prin reducerea distanței între artist și operă după modelul primitiv, prin tentativa de a reevalua fondul apercceptiv și de a elibera subconștientul. Eroii cehovieni care vin după Ivanov sint mai elaborați, mai îngrijit lucrați după gustul vremii. Cînici sau smeriți, lucizi sau lunatici, activi sau inerti, își pun întrebări mai limpezi și se frământă pe o singură coardă — talentul, iubirea, munca, ecologia, viața peste două sute de ani etc.

Din bogata tipologie a schițelor, Cehov reține pentru teatru practic o singură categorie, pe care o dezvoltă în variațiuni. Intelctualul aservit „nimăcurilor vieții”, chinuit „ba de nevastă, ba de moșie, de casă, de cai și așa mai departe...”, ale cărui nostalgii și speranțe se confundă în noțiuni ca „pădurea”, „pescărușul”, „livada de vișini”, „la Moscova”, „la Paris”, „să muncim” sau „ne vom odihni”. Narcotice care întrețin viața în apele nămolose ale unei „fatalități” despre care se întreabă, cu sinceritatea pe care o au uneori în interogația, altfel retorică, personajele lui Cehov: „de ce oare devenim atât de goi, de cenușii, atât de trîndavi, nepăsători, netrebnici și nenorociți cînd începem să trăim?” Suită care e în același timp un crescendo și o riguroasă urmărire a unei procesualități — pentru că sintem goi pămăreți și devenim trîndavi, din trîndăvie devenim

nepăsători, din nepăsare sintem netrebnici, și din netrebnicie ne simțim nenorociți. Rigore care este depășită cu adevarat doar în „Trei surori”, intitulată de însuși autorul ei dramă și atingînd cu finețe zonele absurdului de azi. Aici personajele sint doar schițate, relațiile lor vag sugerate și majoritatea intimplărilor aleatorii, ca incendiul, plecarea garnizoanei, chiar duelul — practic nepregătit psihologic. În aceste circumstanțe apare firesc un pandant al lui Ivanov în materie de ambiguitate și de modernitate — Solionii. Cel al cărui comportament nu ne este lămurit în resorturile sale, care, grosolan și stupid în public, pare „deștept și drăgut” în intimitate, dar nu face altceva decît să-l ucidă pe Tuzenbah în final. Care pretinde a avea caracterul lui Lermontov și spune despre sine „sint mai de treabă și mai cinstit decît mulți, mulți alții. Și o pot dovedi.” Dar nu dovedește. Poate că nu i s-a dat prilejul. Această pricină inefabilă a ratării, care potențează impostura, este exploatată comic sau dramatic în zeci de versiuni, de la Trepnev la unchiul Vanea, care nu reușesc să-și pună în valoare „geniul”. La Lopahin, care dacă izbutește să obțină livada, nu reușește, în schimb, să o ceară de nevastă pe Varia. Iar abrutizatul doctor Cebulikin, care nu face decît să bea și să joace cărți, este probabil ceea ce devine încă tînărul doctor Astrov, care, pasionat de păduri, promite să nu mai bea și să nu mai joace cărți, dar căruia se vede că nu i s-a dat prilejul... Prilejul e de partea „agresorilor”, a prostiei, ignoranței etc. clamîndu-și superioritatea, a imposturii, oare de ce, atât de vitale. Agresiunea este, fără îndoială, un mod de supraviețuire, chiar o condiție a ei. În locul lăsat gol de ezitățile și pasivitatea scrupuloșilor, nostalgicilor și idealiştilor năvălește, în virtutea unor legi naturale, a unei eterne dialectici, pragmatismul celor binecuvîntați cu simplitate și sărăcie cu duhul, preafericți să mîine speția spre propășire. Spre un viitor despre care nu se întreabă, după un trecut de care s-au lepădat, noțiuni inutile, care nu le spun nimic, pentru că, de fapt, verbul a trăi nu are decît prezent.

Între dilemele lăsate de Cehov, poate că unele sint insolubile, poate că nu va decide nimeni definitiv unde stă de fapt impostura, care sint victimele și care agresorii, dacă trăim drame sau comedii, dacă este bine sau nu să fie distrusă magnifică livadă de vișini.

Dan MICOLESCU